

Ewa Rosiak

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

Handel zagraniczny nasionami i produktami roślin oleistych po integracji z Unią Europejską

Foreign trade in oilseeds and its products after Poland's accession to the EU

Słowa kluczowe: eksport, import, nasiona oleiste, śruty oleiste, oleje roślinne, margaryna

Integracja Polski z Unią Europejską korzystnie wpłynęła na rozwój produkcji, przetwórstwa oraz handlu surowcami i produktami roślin oleistych. Od 2004 r. systematycznie wzrastają obroty handlowe tymi produktami, szybciej po stronie eksportu niż importu. Polska stała się ponownie znaczącym eksporterem rzepaków, dynamicznie rozwija eksport oleju rzepakowego, zwiększa też wywóz śruty rzepakowej i margaryn. Wartość eksportu oleistych w latach 2004–2009 wzrosła 11-krotnie, a importu 2-krotnie. Pomimo dynamicznego rozwoju eksportu, Polska, podobnie jak cała Unia Europejska, pozostaje trwałym importerem netto oleistych.

Key words: exports, imports, oilseeds, oilmeals, vegetable oils, margarine

Poland's integration with the EU has had a positive impact on the production, processing, and trade in oilseeds and derivative products. The access to a wide EU market has been reflected in growing trade in these products. In the period of 2004–2009, the value of oilseed exports increased from 37.5 million euro to 407.5 million euro (eleven-fold growth), and the value of imports from 501.4 million EURO to 1058.2 million euro (two-fold).

Despite the dynamic export growth, Poland – as the whole European Union – remains a net oilseed importer. In the period of 2004–2007, the negative trade balance in oilseeds and derivative products remained at 400–500 million euro. In 2008, following oilseed price growth on the world market, the oilseed trade deficit grew to app. 780 million euro. Then, in 2009, it declined to app. 650 million euro.

The negative oilseed trade balance is mostly a consequence of much larger imports than exports of oilseed meals (especially soymeal) and vegetable oils (primarily the ones derived from plants grown in other climatic zones), and to a much smaller extent – oilseeds. Since 1997, the balance of margarine trade has been positive. Moreover, the balance of trade in rapeseeds and derivative products (rapeseed oil and meal) is also positive. During the first 4 years after Poland's accession to the EU, its value grew from app. 13 million euro in 2003 to over 80 million euro in 2004, and to over 300 million euro in 2007. Then, in the last 2 years, it declined to app. 150–170 million euro.

Włączenie Polski 1 maja 2004 r. w obszar Jednolitego Rynku Europejskiego oraz przyjęcie Wspólnej Taryfy Celnej obowiązującej w Unii Europejskiej, spowodowało obniżenie poziomu ochrony celnej polskiego rynku nasion oleistych i produktów ich przerobu przed importem zarówno z obszaru poszerzonej Unii

Europejskiej, jak i z krajów trzecich. Polska, w porównaniu z Unią Europejską, stosowała w okresie przedakcesyjnym wyższą ochronę celną w sektorze oleistych. Rynek rzepaku chroniony był w Polsce umiarkowanymi cłami, zaś rynek tłuszczów roślinnych — olejów i margaryn — wysokimi cłami. W imporcie śrut oleistych obowiązywały relatywnie niskie stawki celne, a ich przywóz z krajów Piętnastki odbywał się na warunkach bezcłowych.

Unijny rynek nasion i śrut oleistych jest natomiast rynkiem zupełnie otwartym. Import nasion i śrut oleistych z krajów trzecich odbywa się na zasadach bezcłowych. Import olejów roślinnych z krajów trzecich obciążony jest również relatywnie niskimi stawkami celnymi. Najwyższe stawki celne Unia Europejska stosuje w imporcie margaryn (są one zbliżone do poziomu stosowanego przez Polskę w okresie przedakcesyjnym).

Po integracji nie zmieniły się natomiast istotnie warunki eksportu dla polskich surowców i produktów oleistych. Już w okresie przedakcesyjnym Polska eksportowała rzepak i śrutę rzepakową na rynek Piętnastki bez żadnych ograniczeń, na warunkach bezcłowych. Poprawiły się głównie warunki dostępu do rynku poszerzonej Unii Europejskiej dla polskich margaryn i olejów roślinnych.

Nasiona oleiste

Eksport

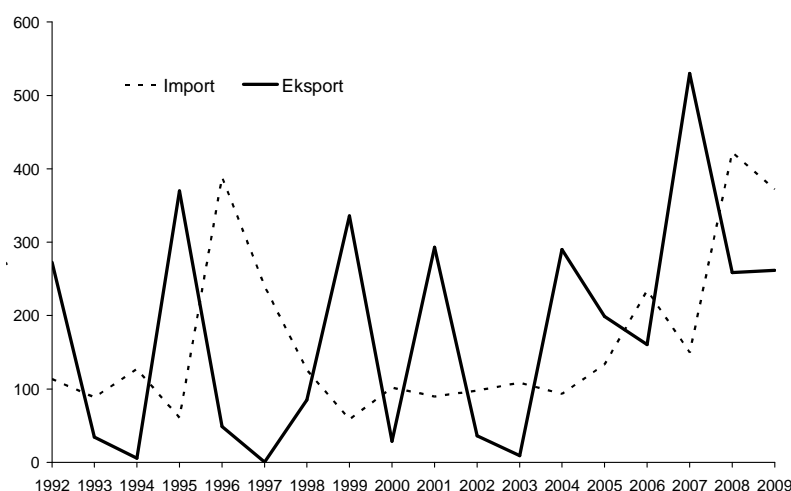
Polska jest obecnie jednym z największych w Europie producentów, przetwórców i eksporterów rzepaku. Pozycję liczącego się eksportera rzepaku Polska utraciła w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, w okresie transformacji gospodarki, a odzyskała po wejściu do Unii Europejskiej. Wejście Polski do Unii Europejskiej i polityka Unii w zakresie biopaliw i energii odnawialnej dały silny impuls dla rozwoju uprawy i przetwórstwa rzepaku. Po kilkuletnim zastoju w latach poprzedzających akcesję, w ostatnim sześcioleciu zbiory gwałtownie wzrosły. Produkcja rzepaku stała się najszybciej rozwijającym się działem produkcji roślinnej. W latach 2004–2009 zbiory wyniosły średnio ok. 1,9 mln ton i były wyższe od przeciętnych z poprzedniego sześciolecia o ponad 90%; zwiększyły się z poniżej 1 mln ton w dwóch ostatnich latach przed akcesją do 1,6 mln ton średnio w latach 2004–2006, ponad 2,1 mln ton w latach 2007–2008 i ok. 2,5 mln ton w 2009 roku.

Przy dynamicznym wzroście produkcji rzepaku i wolno rosnącym zapotrzebowaniu rynku krajowego na olej rzepakowy (głównie z powodu opóźnień w rozwoju produkcji biopaliw), w latach 2004–2009 Polska eksportowała łącznie 1650 tys. ton rzepaku, w tym najmniej w 2006 r. (161 tys. ton — 9,7% krajowej produkcji), a najwięcej w 2007 r. (530 tys. ton — 24,9% krajowej produkcji). W dwóch ostatnich latach, mimo relatywnie wysokiego eksportu (258,8 tys. ton — 12,3% krajowej

produkcji i 293,2 tys. ton — 11,8% krajowej produkcji), Polska stała się w niewielkim zakresie importerem netto tego surowca. Przewaga importu nad eksportem rzepaku w 2008 r. wyniosła 65,0 tys. ton, a w 2009 r. zmalała do 23,4 tys. ton.

Import

Przed integracją z Unią Europejską Polska importowała rzepak tylko w latach nieurodzaju. Wzrost importu po akcesji, w latach wysokich krajowych zbiorów, wynikał z możliwości zakupu rzepaku po niższych cenach na Ukrainie, która od kilku lat dynamicznie rozwija jego produkcję oraz poprawy opłacalności transakcji importowych, w związku z redukcją ceł w handlu nasionami oleistymi. Unijny rynek nasion oleistych jest, jak już zaznaczono wyżej, rynkiem zupełnie otwartym. Ich import z krajów trzecich odbywa się na zasadach bezcłowych. Przed akcesją Polska stosowała w imporcie rzepaku 27% stawkę celną.

Wykres 1. Eksport i import nasion oleistych (w tys. ton) — *Exports and imports of oilseeds (thou. tonnes)*

Poza rzepakiem Polska importuje na potrzeby przemysłu spożywczego i innych (np. farmaceutycznego) głównie orzeszki ziemne, nasiona słonecznika, sezamu, soi i siemię lniane. Łączny import tych nasion w ostatnich latach poprzedzających akcesję kształtował się na poziomie poniżej 100 tys. ton. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej nie zmienił się istotnie. Nieco wyższy, przekraczający 100 tys. ton, był w latach 2006–2008. W 2009 r. ponownie obniżył się do 94 tys. ton. W strukturze tego importu przeważały, podobnie jak w poprzednich latach, orzeszki ziemne, nasiona słonecznika i sezamu.

Śruty oleiste

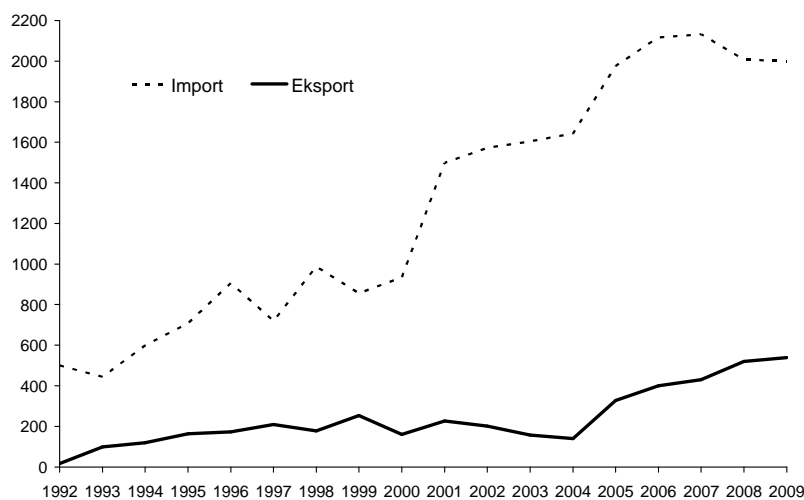
Eksport

Polska jest głównie eksporterem śruty rzepakowej, ponieważ surowcem oleistym przerabianym na szeroką skalę jest tylko rzepak. Po przejściowym spadku w pierwszym roku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (do ok. 140 tys. ton, z ok. 160 tys. ton w 2003 r.) w następnych latach eksport śruty rzepakowej systematycznie wzrastał (do ok. 330 tys. ton w 2005 r. i ok. 530 tys. ton w 2009 r.). W latach 2005–2009 stanowił ponad 40% krajowej produkcji śruty rzepakowej, wobec ok. 24% w 2004 roku.

Tak znaczący wzrost eksportu śruty rzepakowej wynikał z dynamicznego rozwoju produkcji i przetwórstwa rzepaku po integracji z Unią Europejską oraz wolno rosnącego popytu krajowego przemysłu paszowego na ten surowiec.

Import

Z powodu deficytu białka paszowego Polska stale importuje znaczące ilości śrut oleistych (przede wszystkim sojowych), których nie można zastąpić w pełni śrutą rzepakową. Na początku obecnej dekady import śrut oleistych wzrósł bardzo znacząco — do ok. 1,5 mln ton (2001 r.), z poniżej 1 mln ton w drugiej połowie lat 90. W ten sposób zrekompensovany został ubytek mączek zwierzęcych w bilansie pasz, których sprowadzano 320–350 tys. ton rocznie, a w końcu 2000 r. wprowadzono zakaz ich przywozu.

Wykres 2. Eksport i import śrut oleistych (w tys. ton) — *Exports and imports of oilmeals (thou. tonnes)*

Po akcesji w imporcie śrut oleistych kontynuowany był trend wzrostowy z lat poprzednich. W 2004 r. import śrut oleistych przekroczył 1,6 mln ton i był niewiele większy niż w roku poprzednim, lecz w 2005 r. wzrósł już do ok. 2 mln ton, a w następnych czterech latach przekraczał tę wielkość. W 2009 r. sprowadzono ponad 2,2 mln ton śrut oleistych, tj. o ok. 40% więcej niż w ostatnim roku przed akcesją.

Oleje roślinne

Eksport

Podstawowym olejem wytłaczanym z nasion oleistych w Polsce jest olej rzepakowy. Jego produkcja w ostatnich latach przed akcesją (2000–2003) utrzymywała się na poziomie 320–340 tys. ton. Był on niemalże w całości zużywany na rynku krajowym na cele spożywcze. Eksport oleju rzepakowego w tym czasie był bardzo niski, poniżej 10 tys. ton rocznie. Dynamiczny wzrost produkcji i eksportu oleju rzepakowego nastąpił po akcesji Polski do Unii Europejskiej. W latach 2004–2009 produkcja oleju rzepakowego wzrosła z ok. 400 tys. ton do ponad 800 tys. ton, a jego eksport z ok. 33 tys. ton (poniżej 1% krajowej produkcji) do ok. 250 tys. ton w 2007 roku (ok. 40% krajowej produkcji). W latach 2008–2009 wywóz oleju rzepakowego obniżył się do ok. 160–180 tys. ton (stanowił ponad 20% krajowej produkcji).

Do tak znaczącego wzrostu eksportu oleju rzepakowego przyczynił się rozwój produkcji i przetwórstwa rzepaku po integracji z Unią Europejską, redukcja cel we wzajemnych obrotach handlowych między Polską i pozostałymi krajami Wspólnoty oraz dynamicznie rosnący popyt rynku niemieckiego na ten surowiec zużywany w produkcji biopaliw. Do dużego wzrostu eksportu w pierwszych latach po akcesji przyczynił się także brak istotnych zmian w zapotrzebowaniu rynku krajowego na olej rzepakowy, z powodu opóźnień w rozwoju sektora biopaliwowego.

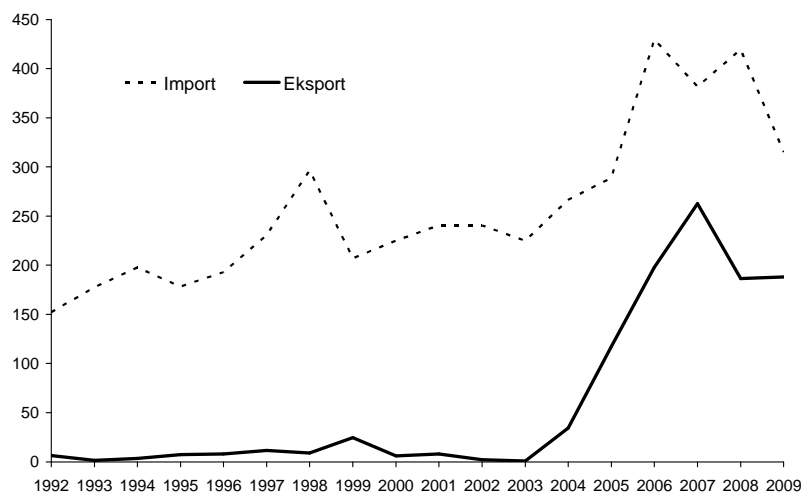
Import

Z powodu niedoboru surowców do produkcji wysokiej jakości margaryn i w celu poszerzenia oferty sprzedawanych olejów Polska od połowy lat 90. importowała 220–250 tys. ton olejów rocznie, głównie z roślin uprawianych w innych strefach klimatycznych. W jego strukturze dominowały oleje: sojowy i palmowy (65–75% wolumenu importu olejów), kolejne miejsca zajmowały oleje: słonecznikowy i kokosowy. Import oleju rzepakowego miał charakter uzupełniający, głównie w latach niższej jego produkcji w kraju. W ostatnich czterech latach przed akcesją kształtował się na poziomie 3–8 tys. ton.

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej import olejów roślinnych wzrósł z ok. 270 tys. ton w 2004 r. do ok. 420 tys. ton w 2008 roku. W 2009 r. obniżył się

do ok. 350 tys. ton lecz był o ponad 50% większy niż w ostatnim roku przed akcesją. Przywóz oleju rzepakowego zwiększył się z ok. 18–19 tys. ton w latach 2004–2005 do ok. 30–53 tys. ton w latach 2008–2009. Mimo wzrostu, import był znacznie niższy od wolumenu jego eksportu.

Wzrost importu olejów roślinnych po akcesji rekompensował duży ubytek oleju rzepakowego na rynku krajowym w związku z dynamicznie rosnącym jego eksportem. Rozwojowi importu sprzyjała też poprawa opłacalności tych transakcji, w związku ze znaczącą redukcją ceł w handlu olejami roślinnymi w stosunku do krajów rozszerzonej Wspólnoty, jak i krajów trzecich.

Wykres 3. Eksport i import olejów roślinnych (w tys. ton) — *Exports and imports of vegetable oils (thou. tonnes)*

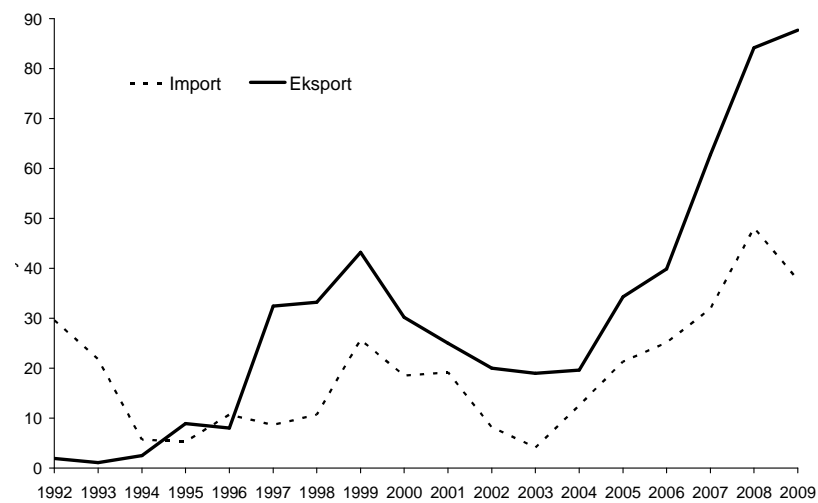
Margaryny

Eksport

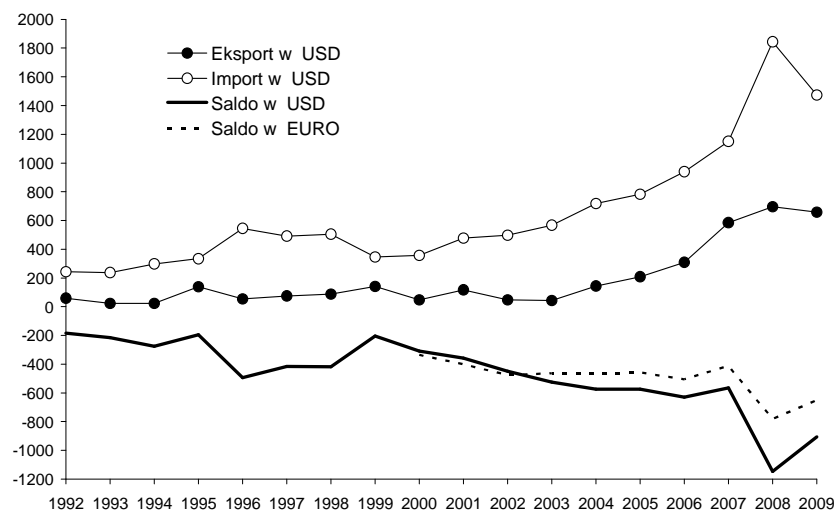
Wolumen eksportu margaryn przez szereg lat był bardzo niski, jednakże w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia przekraczał już 30 tys. ton rocznie, natomiast w ostatnich dwóch latach przed akcesją obniżył się ponownie do ok. 19–20 tys. ton. Równie niski był jeszcze w 2004 r., lecz w następnych latach nastąpił już dynamiczny rozwój eksportu margaryn. W latach 2005–2008 wywóz margaryn zwiększył się z ok. 34 do ok. 88 tys. ton (ponad 2,5-krotnie). Zadecydowały o tym ułatwienia w dostępie do rynków krajów rozszerzonej Wspólnoty po akcesji Polski do Unii Europejskiej i wysoka jakość polskich margaryn.

Import

Akcesja Polski do Unii Europejskiej i w ślad za tym otwarcie polskiego rynku na towary z krajów rozszerzonej Wspólnoty spowodowały także wzrost importu margaryn. Po spadku w dwóch ostatnich latach przed akcesją do ok. 4–8 tys. ton, w latach 2004–2008 przywóz margaryn systematycznie wzrastał, z ok. 13 do ok. 48 tys. ton. W 2009 r. obniżył się do ok. 42 tys. ton. Mimo dużego wzrostu wolumen importu margaryn pozostał jednak znacznie niższy od jego eksportu.

Wykres 4. Eksport i import margaryn (w tys. ton) — *Exports and imports of margarine (thou. tonnes)*

Wykres 5. Eksport i import nasion oleistych i ich produktów (w mln USD/EUR)
Exports and imports of oilseeds and products (mln USD/EUR)

Tabela 1

Handel zagraniczny nasionami oleistymi (w tys. ton) — *Foreign trade of oilseeds (thou. tonnes)*

Lata Years	Nasiona oleiste <i>Oilseeds</i>		Śruty oleiste <i>Oilmeals</i>		Oleje roślinne <i>Vegetable oils</i>		Margaryna <i>Margarine</i>		Saldo <i>Balance</i>	
	eksport	import	eksport	import	eksport	import	eksport	import	mln EUR	mln USD
2000	28,7	101,9	160,2	934,5	6,0	224,9	30,2	18,5	-335,6	-309,4
2001	293,2	89,7	226,5	1498,6	7,8	240,6	25,0	19,2	-401,2	-359,1
2002	36,2	97,7	202,5	1572,7	2,1	240,5	20,0	8,2	-476,4	-449,6
2003	8,9	108,5	157,5	1605,5	1,0	224,8	19,0	4,1	-463,9	-524,8
2004	290,1	93,2	140,8	1642,5	34,4	266,5	19,6	12,5	-465,7	-573,9
2005	198,9	133,5	326,8	1976,0	117,2	289,0	34,3	21,3	-457,7	-574,2
2006	160,7	234,0	400,9	2117,3	197,9	429,5	39,9	25,1	-505,3	-630,7
2007	529,8	149,6	430,8	2132,8	262,8	381,5	62,8	31,9	-413,2	-565,9
2008	258,8	422,3	520,2	2007,5	186,6	419,4	84,2	48,1	-780,9	-1147,3
2009 ^a	293,2	421,9	532,0	2243,2	204,0	346,6	87,7	42,2	-650,7	-905,4

^a Dane nieostateczne — *Incomplete data*Źródło: dane Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego i Centrum Analitycznego Administracji Celnej
Source: *Foreign Trade Information Center and Analytical Center for Polish Customs data*

Tabela 2

Handel zagraniczny rzepakami i produktami jego przerobu (w tys. ton)

Foreign trade of rapeseeds, rapeseed meal and rapeseed oil (thou. tonnes)

Lata Years	Nasiona rzepaku <i>Rapeseeds</i>		Śruta rzepakowa <i>Rapeseed meal</i>		Olej rzepakowy <i>Rapeseed oil</i>		Saldo <i>Balance</i>	
	eksport	import	eksport	import	eksport	import	mln EUR	mln USD
2000	28,0	23,5	160,2	13,4	5,7	8,4	17,5	16,1
2001	292,5	0,7	226,4	14,5	7,0	5,5	104,4	93,5
2002	36,0	7,6	202,2	13,6	1,8	2,9	28,9	27,2
2003	6,4	16,4	157,5	3,3	0,8	3,9	12,9	14,5
2004	284,7	2,2	140,0	3,8	33,4	19,0	82,1	102,1
2005	189,6	38,6	326,0	3,2	113,2	17,5	112,6	139,2
2006	150,5	123,4	392,9	10,0	185,7	8,7	155,3	192,6
2007	520,4	43,7	397,4	7,1	250,6	15,7	316,6	432,6
2008	250,3	315,3	482,2	10,0	164,2	53,1	148,3	222,0
2009 ^a	284,6	312,6	527,0	7,9	177,0	29,5	167,1	239,9

^a Dane nieostateczne — *Incomplete data*Źródło: dane Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego i Centrum Analitycznego Administracji Celnej
Source: *Foreign Trade Information Center and Analytical Center for Polish Customs data*

Wnioski

1. Integracja Polski z Unią Europejską korzystnie wpłynęła na rozwój produkcji, przetwórstwa i handlu surowcami i produktami oleistych. Dostęp do szerokiego unijnego rynku sprawił, że od 2004 r. systematycznie wzrastają obroty handlowe tymi produktami. Wartość eksportu oleistych w latach 2004–2009 wzrosła z 37,5 do 407,5 mln EUR (11-krotnie), a importu z 501,4 do 1058,2 mln EUR (2-krotnie).
2. Pomimo dynamicznego rozwoju eksportu, Polska, podobnie jak cała Unia Europejska, pozostaje trwałym importerem netto oleistych. Ujemne saldo obrotów surowcami i produktami oleistych w latach 2004–2007 utrzymywało się na poziomie ok. 400–500 mln EUR. W 2008 r., przy wzroście cen oleistych na rynku światowym, deficyt w handlu oleistymi wzrósł do ok. 780 mln EUR. W 2009 r. obniżył się do ok. 650 mln EUR, lecz był o 40% większy niż przed integracją (w 2003 r.).
3. W największym stopniu saldo obrotów w sektorze oleistych obciąża przewaga importu nad eksportem śrut oleistych (głównie sojowych) i olejów roślinnych (głównie z roślin uprawianych w innych strefach klimatycznych), w mniejszym stopniu nasion oleistych, zaś saldo obrotów margarynami jest od 1997 r. dodatnie. Dodatkowo pozostaje też saldo obrotów rzepakami i produktami jego przerobu (olejem i śrutą rzepakową). Jego wartość w pierwszych czterech latach po akcesji Polski do Unii Europejskiej systematycznie rosła, z ok. 13 mln EUR w 2003 r. do ponad 80 mln EUR w 2004 r. i ponad 300 mln EUR w 2007 roku. W dwóch ostatnich latach obniżyła się do ok. 150–170 mln EUR.